

VILÁGKONFERENCIA A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSÉRŐL, 2002. SZEPTEMBER

Beszámoló az MTA Elnökségi Környezettudományi Bizottság kibővített üléséről

Az MTA Elnökségi Környezettudományi Bizottság 2002. január 17-én kibővített ülést tartott. A kerekasztal-megbeszéléssé bővült tanácskozás szervezésében a Fenntartható Fejlődés Bizottság és a Magyar Természetvédek Szövetsége is részt vett. A megbeszélés célja az volt, hogy segítse hazánk felkészülését a johannesburgi (Rió + 10) konferenciára. Jelen beszámoló a tanácskozáson elhangzott előadások és hozzászólások szerkesztett változata.

A környezet megőrzése érdekében

MESKÓ ATTILA BEVEZETŐJE

A johannesburgi konferenciát 2002 szeptemberében tartják. A Rió + 10-nek is nevezett konferencia a Rio de Janeiróban, 1992-ben elfogadott dokumentumok: a Riói Nyilatkozat, az AGENDA-21, „Feladatok a 21. századra” az éghajlatváltozási keretegyezmény és a biodiverzitás egyezmény megvalósulását kívánja vizsgálni, majd ennek tükrében eldönteni, milyen további teendők vannak.

Az IAP, a Tudományos Akadémiák Szövetsége, a közel-múltban hívta fel a figyelmet arra, hogy az 1992. évi riói konferencián viszonylag szerény volt a tudomány képviselője. 2002-ben törekedni kell az érdemi részvételre. Kíváncsún tartják azt is, hogy a tudományos akadémiák a kormányokat, kormányfőket győzzék meg arról: *többet kell tenni a fenntarthatóságért.*

A magyarországi nemzeti jelentés egyik előkészítője a jelen kerekasztal-megbeszélés. Az MTA Elnökségi Környezettudományi Bizottság mai kibővített ülése a tudomány álláspontját, valamint az egyetemek, a főiskolák, tudományos kutatóintézetek, kutatócsoportok véleményét fogja megvitatni és összegezni.

A másik három kerekasztal-megbeszélésen egyrészt a szakszervezetek, a női és ifjúsági csoportok, valamint az egyházak, majd az önkormányzatok és zöldszervezetek, végül a vállalkozói vagy üzleti szféra fogja megfogalmazni álláspontját. A négy kerekasztal-megbeszélés eredményét közösen is meg fogjuk vitatni, ugyancsak itt, a Magyar Tudományos Akadémián, a 2002. április 11-én tartandó fórumon. Itt ismertetni fogom majd a mai kerekasztal-megbeszélésünkön kialakult álláspontot.

Természet és ember a 21. században

GLATZ FERENC ELŐADÁSA

Az emberiség világról alkotott felfogása másfélezer év óta nem változott annyit, mint napjainkban, néhány évtized alatt változik. Csak folyamatos ígérel lehetne ezt a változást kifejezni, mert benne élünk, és ezért nehezen vesszük észre leglényegesebb jegeit. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az Akadémia elnökeként szinte naponta foglalkozhatom a különböző tudományok – élettelen, élő termé-

VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLETEK MAGYARORSZÁGON						
Megnevezés	1991			2001		
	száma	területe (1000 ha)	fokozottan védtett (1000 ha)	száma	területe (1000 ha)	fokozottan védtett (1000 ha)
ORSZÁGOS JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERÜLETEK						
Nemzeti parkok	5	159,1	27,9	9	440,9	76,7
Tájvédelmi körzetek	46	422,4	56,1	38	349,2	31,5
Természetvédelmi területek	142	35,6	1,5	142	25,9	1,3
Természeti emlék	1	–	–	1	–	–
Összesen	194	617,1	85,5	190	816,0	109,5
HELYI JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERÜLETEK						
Természetvédelmi területek	878	34,7	–	1225	36,7	–
Mindösszesen	1072	651,8	85,5	1415	852,7	109,5
Forrás: Környezetstatisztikai adatok. Budapest, 2002, KSH.						

szettudományok és társadalomtudományok – kérdésfeltevésével és szinte rákényszerülök arra, hogy naponta érzékeljem a világ felfogásában végbemenő fejlődést. Olyan változásokat, amelyeket a résztanulmányok szerzői saját gondolkodásukban észre sem vesznek, de amelyekre a figyelmes olvasó rádöbbenhet. És szerencsém van azért is, mert a természetkutatók gondolkodásában végbemenő változásokkal egy időben konkrét történettudományos, írói, szerkesztői munkát végzek, s eközben kipróbálhatom módszertani következtetéseimet. (Készítem például egy új Európa-történet koncepcionális vázlatát.) Mint a természet kutatása iránt fiataloktól érdeklődő embert – volt idő, amikor matematikusnak, aztán később biológusnak készültem – történészként is állandóan foglalkoztatott az ember és a természet közötti mindenkor viszony. Az egyetemen például 1979 óta tanítom négy féléven keresztül ember és természeti, valamint épített környezet viszonyát, és mindig büszkén beszélek még ma is sokak előtt örülségnek tűnő, 1985-ből való írásomról, amikor én a történelem legáltalánosabb mozgását a „biotörténelem” fogalommal kívántam leírni. Az új Európa-történetben – amelyet egy időben kívánunk elkészíteni magyar és idegen nyelven – például nagy helyet kívánok hagyni mindenekelőtt az ember és a természet viszonyának, de természetesen tárgyalni kívánom az európai kontinens történelmét az ember megjelenése előtt is. És tárgyalni szeretném azt a korszakot is, amikor az ember még nem volt képes a maihoz hasonló igazgatási, szervezeti kereteket alkotni, és mint ún. természeti népek éltek meg millióéves történelmüket. Amikor ezekkel az ötleteimmel előhozakodtam, és arról beszéltem, hogy a különböző jégkorszakok kialakulása az utóbbi 200 millió évben minden valószínűség szerint annak köszönhető, hogy a Föld és a Hold viszonyában a 23°-os dőlési szög egy kicsit változott, legjobb barátaim is nevetve csóválták fejüket. És hitetlenkedésük csak akkor hagyott alább, amikor hosszan fejtegettem, hogy a jégkorszakok és felmelegedések váltakozásának milyen szerepe volt az ember „elszaporodásában”, s abban, hogy benépesíthettük a Földet. Valójában akkor hitték csak el – ahogy ők mondták, szokás szerinti – „vad ötletemet”, amikor a Kr. e. 12–10. évezred utáni, immáron jól ismert embertörténeti tényanyagokat eléjük tártam. Csak a történészek kézikönyveiből is ismert, utóbbi 15 ezer év embertörténelmét áttekintve értik meg a történészek és általában a társadalomkutatók, hogy milyen kicsiny periódus is a Föld történelmében az az időszak, amit mi a közösséget alkotó ember történelmeként bemutatunk. Ismeretes a nemzetközi irodalomból az a Mészáros Ernő legutóbbi könyvében idézett ötlet, hogy a Föld történelmét mérőszalagra vetítve a sokméteres mérőszalagon az általunk ismert emberi kultúrák történelme csak millimétereket foglalna el. Az ember történelme része a természet történelmének, és ha akarjuk, ha nem, jövője is része lesz a természet jövőjének.

1. Világfelfogás és környezettudomány

Az emberiség világfelfogása gyors átalakulásban van. A tények, hogy az ember képes elemeire bontani az anyagot, és a fizikusok után a kémikusok képesek azt egészen másként összerakni, azután az a tény, hogy az ember képes elhagyni a Földet és időfelfogása az űrkutatás következtében teljesen átalakult, valamint az a tény, hogy végre rájöttünk: természeti környezetünket tönkre is tehetjük és ezzel a magunk életfeltételeit tehetjük tönkre, nos ezek a tények természet és ember viszonyáról, készítetnek bennünket egészen másként gondolkodni, mint akár 30-40 esztendővel ezelőtt. Engem most például rendkívül foglalkoztat az, hogy a maihoz hasonlóan gyökeres világszemlélet-változások mikor mentek végbe a történelem során, milyen körülmények alakították ki az akkor újnak számító világfelfogásokat és milyen e máig élő világfelfogásokban ember és természet viszonya. Ha nem más, akkor szeptember 11., a kultúrák és a világfelfogások ütközésének e sajátos időpontja rákényszeríti erre az emberiség gondolkodó részét. Hogyan gondolkodik például a három judaista vallás – a zsidó, a keresztény és mohamedán – ember és természet viszonyáról, és hogyan gondolkodnak a keleti vallások – a buddhizmus, a konfucianizmus, a sintoizmus – ugyanerről a kérdésről? Mennyire lesznek ezek a világfelfogások alkalmasak arra, hogy a 21. században ember és természet valós viszonyát megfelelően irányítsák? Mert e viszonyt a mi emberi gondolkodásunk befolyásolni tudja az ipari-technikai forradalmak eszközkészletével. Lehet, hogy igaza van a buddhistáknak, amikor vitatkozva a keresztényekkel, azt hányják a szemünkre, hogy a mi világfelfogásunk – függetlenül attól, hogy vallásgyakorlók vagyunk-e vagy sem – telítve van korlátolt természetellenességgel. Hiszen a teremtről azt tartja a három egyistenhívő vallás, hogy Mózes I. könyve 1. fejezetének 26–30. verse szerint Isten az ember rendelkezésére bocsátotta összes nem emberi teremtményét. Vagyis: mi másfél ezer év óta egy technikai optimizmust alátámasztó világfelfogásban nőttünk fel, amely szerint az ember az élővilág központja. Míg például a buddhizmus szerint az ember csak a természet része, ahol ember és természet között kölcsönviszony van. Nem is beszélve több panteista, többistenhívő vallásról, ahol minden természeti jelenségnek, sőt természeti objektumnak megvan a maga szent volta, ami állandó tiszteletet követel az embertől.

Azt már sokan észrevettük, hogy a 21. században másként kell beszélni ember és természet viszonyáról, mint ahogy másfél ezer évig beszéltünk. Ma már tudjuk – legalábbis mi, néhány százezren, napról napra többen, talán már több millióan is vagyunk –, hogy sokkal helyesebb természet és ember viszonyáról beszélni, tehát megfordítani a szókapcsolatot. És az a helyes, ha az embert az egész természet részének tekintjük, nem pedig a természetet egysze-

A HAZAI MEGÚJULÓ VÍZKÉSZLETEK BECSLÉSE millió m ³				
Megnevezés	Sokévi átlag	1995	1997	1999
Csapadék	58 000	64 258	49 662	75 702
Párolgás	52 000	59 334	46 035	56 730
Az országba belépő éves vízmennyiség	114 000	118 334	110 397	129 269
Összes édesvízkészlet	120 000	123 258	114 014	148 241
Az országot elhagyó éves vízmennyiség	120 400	130 320	116 644	143 514
Forrás: Környezetstatisztikai adatok. Budapest, 2002, KSH.				

rűen „környezetnek”. (Csak zárójelben jegyzem meg: Vida Gábor barátomnak volt ezelőtt erről egy kitűnő és a tőle szokásos okos indulattal megírt szövege, amelyet kézbe kapva azonnal közöltünk az Ezredfordulóban.*) Azt még azonban nem vettük észre, hogy az egész világfelfogásunkat felül kell vizsgálni. Nem egyszerűen a tudomány belső fejlődéséből származó következtetésről van szó, amikor helyet követelünk az ökológiának vagy a környezettudománynak, nem egyszerűen állat-, növény- vagy természetbarát mozgalmakról van szó, amikor az 1970-es évek óta (én magam is) írunk és beszélünk a természet megóvása érdekében. Itt többről van szó. A 21. század kiköveteli az emberiségtől, hogy változtassa meg a természet és ember viszonyáról eddig kialakult felfogását.

Vitatkozhatunk tehát fogalmakról és vitatkozhatunk Rióról. Most, a Rio +10 idején itt az ideje. Én ott tartok például környezettudomány, ökológia, fenntartható fejlődés fogalmáról gondolkozva, ahol tartottam 1996 júniusában. Miután évekig ülve osztályelnökként Mészáros Ernő tagtársam mellett az elnökségi ülésen, sokat társalogtunk kedves barátom környezettudománnyal kapcsolatos fogalomalkotásáról. Én ma is ott tartok tehát, hogy az ökológiát tartom általános fogalomnak, amely az élővilág egészének kölcsönhatásaival foglalkozik. A környezettudományt egy szűkebb tematikájú tudománynak vélem, amely az ember környezetével, pontosabban ember és természeti környezet viszonyával foglalkozik. A „fenntartható fejlődés” pedig szerintem az emberi tevékenység egyik vezérelve, ami megköveteli, hogy köznapi életfunkciónkat a természet és ember viszonyának figyelembevételével éljük meg. A „fenntartható fejlődés” tehát az én értelmezésem szerint olyan követelmény, amelynek érvényesülését a tudományon belül elsősorban az ökológiának és a környezettudománynak kell segítenie.

E világszemlélet-átalakulást támogatniuk kellene a tudományos szervezeteknek is. Így az akadémiáknak is. Jobban előtérbe kellene engedniük a természet és ember viszonyát

vizsgáló tudományokat. Észre kellene venni, hogy a világban – éppen az elmúlt évszázad csodálatos technikai, fizikai, kémiai, biológiai tudományos fejlődése következtében – milyen új technikai eszközökkel gazdagodtunk, s hogy ezen eszközök okos felhasználása külön tanulmányozást kíván. Mert nem az a lényeg, hogy a világszemléletünk és tevékenységünk tudományos legyen, hanem az, hogy a tudomány ember- és élővilág-központú legyen. A tudományt lehet jóra és lehet rosszra is használni. Ezért is vagyok biztos abban, hogy a 21. század ki fogja követelni, hogy a kutatásszervezetben az ökológia, a környezettudomány, vagy az embert vizsgáló komplex tudományok, a pszichológia és a komplex történeti antropológia sokkal nagyobb szerepet fognak kapni.

2. Ökológia és környezettudomány helye a tudományszervezetben

A kutatói tevékenység is meg kívánja a szervezetet. Ezeknek a szervezeteknek első formái az ad hoc fórumok, de szükségyszerűen kell állandó szervezeti kereteket is biztosítani. Mindnyájan ún. „megélhetés-tudósok” vagyunk, vagyis kutatásból, kutatásszervezetből, egyszóval tudományos tevékenységből élünk. És biztosítani akarjuk a magunk kenyerét, és a magunk korábban, egy előző korszakban kialakított meggyőződésének igazát a saját kutatásszervezetünkben. Nem vagyok biztos abban, hogy ezen önbiztosítási törekvéseinkben képesek vagyunk a saját egyéni érdekeinken túl emelkedni, és képesek vagyunk megérteni s magunkévá tenni az új idők új követelményeit. Nem azért, mert rosszindulatúak vagyunk a világgal szemben, nemcsak azért, mert önzőek vagyunk, hanem azért is, mert egy korábbi világszemléletnek és e világszemlélethez kapcsolódó oktatási és kutatásszervezetnek vagyunk a termékei. Így élünk saját autonómiáinkban, és termeljük újra és újra az előző korszakok már bebetonozott világfelfogását a kutatásszervezetben. A kutatásszervezetnek ezt a sajátosságát természetesen mindenki ismeri, és ezért is az utóbbi évtizedekben nagy szkepszissel fogadják a tudományos autonómiák önmegújító képességének elvét. Én magam is az autonomista tudománypolitika híve voltam, és részben maradtam is. De csak részben. Ma már belátom, 5 évi elnökség után, hogy az európai akadémiai szervezet nem biztos, hogy a legjobb szervezeti forma az önújratermelés megakadályozásához, illetve az új koreszmék befogadásához. Gondoljanak csak a Magyar Tudományos Akadémia történetére! Eötvös Józsefnek mint írónak 1867 után szinte erőszakkal kellett beleavatkoznia az Akadémia szervezetébe ahhoz, hogy a természettudományoknak nagyobb helyet, művelőiknek nagyobb taglétszámot biztosítson. És a szovjet rendszernek is erőszakkal kellett belenyúlni 1949-ben az Akadémia szervezetébe ahhoz, hogy az alkalmazott természettudományok egyáltalán bejussanak és a természettudományok általában na-

* Lásd az Ezredforduló 2001. évi 1. számában!

gyobb súlyt kapjanak intézményünkben. 1946-ban már Szentgyörgyi Alberték fellázkodtak az indokolatlan társadalomtudományos túlsúly ellen (ez akkor 70-30% volt a társadalomtudományok javára). Természettudományos akadémiát hívtak létre és kiváltak az Akadémiából. Az eredmény nem volt látványos: egy osztállyal többet kaptak a természettudományok, de a tagságon belüli arány változatlan maradt. A korszerűsítést azután – paradox módon – rossz politikai célok és politikai – azaz helytelen – módszerek érvényesítésével a proletárdiktatúra hajtotta végre. Igaz, a másik végletbe esve, és az európai 50-50% helyett, fokozatosan egy 70-30%-os arányt hívtak létre a természettudományok javára. Amely most már 82-18% arány a természettudományok oldalán. Én, mint elnök, három kísérletet tettem a szűkebb vezetőség, majd az elnökség körében arra, hogy ezeken az arányokon fokozatosan változassunk, illetve arra, hogy az ökológia, illetve környezettudomány, valamint a társadalomtudományok javára fokozatos reformot indítsunk el. Mind 1996 decemberében, mind 1997 novemberében az osztályelnökök informális értekezlete visszahátrálásra késztetett, de ugyanígy jártam 2000 februárjában, illetve az elnökségi ülésen tavasszal. Mindez bizonyítja, hogy az autonómiák óriási előnyei mellett – amelyre itt most nem kívánok kitérni, de hangoztatom eleget – vannak hátrányai is, mindenekelőtt az, hogy nehezen tud megújulni, képtelen tudomásul venni, hogy az újnak csak úgy lehet helyet adni, ha a régi struktúráknak a helyét szűkebbre szabjuk. Mindebből azt a következtetést vonom le, hogy a mi életünkben valószínűleg az ökológiának – és a környezettudománynak sem – fog az a hely és az az anyagi megbecsülés jutni, amelyre majd a 21. század, ha nem másként, erőszakkal rá fog kényszeríteni bennünket.

3. Környezettudomány: természet- vagy társadalomtudomány?

A környezettudomány legalább annyira társadalomtudomány, mint természettudomány. Talán nem csodálkoznak e véleményemen a fentebbiek után. A természettudományok 20. századi csodálatos sikerei odavezettek, hogy ma – legalábbis az én megítélésem szerint – a természetet vizsgáló kutatók gondolkodása fél évszázaddal megelőzte a társadalmat vizsgáló kutatók gondolkodását. Időfogalmunk, világszemléletünk szinte semmit nem újult a második világháború után. És a társadalomkutatás új irányai – a századelőtől szépen fejlődő szociológia, majd kulturális antropológia, a pszichológia, a közgazdaságtudomány – egymástól elszakítva, néha diszciplináris gettókba szorulva él. A társadalomtudományokban érezhető legerősebben a gyakorlat kihívása és a kutatásszervezet közötti konfliktus. A gyakorlati élet kihívása mindig problémaközpontú, a kutatásszervezet pedig diszciplína-központú. Így aztán mindenki a maga kis diszcipliná-

ris szempontjából, a diszciplinában kialakult módszerekkel kíván a kihívásokra válaszokat adni. Természetesen ez az önkritika mint társadalomkutatót nem tart vissza a természetkutatók kritikájától sem. Mindenekelőtt az élettelen természettel foglalkozó kutatók felé. Többször megfogalmazott véleményem szerint, az alkalmazott és az elméleti természettudományok csodálatos sikerei ezen tudományok pazar intézményesedéséhez vezettek, hatalmas tanszéki, kutatói és a termeléstől elnyert pénzösszegekkel rendelkeznek. Mindezek a sikerek és ezek a fejlesztések beszűkítették a természettudományi kutatásszervezetben élők gondolkodását. Specialistákká tették őket, akik csak egy-egy kutatási folyamatra összpontosítanak. Vagyis ugyanabba a hibába estek, mint a társadalomkutatók. Ugyanúgy nem ismerik az emberi társadalmat, amelyekbe szerkesztik és építik csodálatos gépeiket, építményeiket, mint ahogy a társadalomkutatók nem ismerik a társadalom természeti és technikai környezetét. Egyik sem ismeri, egyik sem tanulmányozza azt a kölcsönhatást, amely objektíve él ember és környezete között.

Azt is hajtogatom természetesen, hogy a környezettudomány és az ökológia nem egyszerűen élettudomány. A fizikusok, a kémikusok nélkül ma már az élő szervezetek kutatása sem fejlődhet, nem is beszélve arról, hogy a természeti környezet megóvása is elképzelhetetlen műtárgyak, illetve az élettelen természet alkotásainak ismerete nélkül.

Vagyis a környezettudomány fogalmába beletartozónak tartom mind a természet-, mind az élet-, mind a társadalomtudományokat. Még az 1996-ban – autodidakta környezetkutatóként – megfogalmazott mondatomhoz a környezettudományról, most azt is hozzátenném: *a környezetkutatás olyan szempont, amely érvényesítésre kell hogy kerüljön mind a természet-, mind az élet-, mind a társadalomtudományokban.*

Mi az, amivel a magam részéről az 1992-es riói programot most, tíz év után kiegészítendőnek tartom? Az, hogy a riói program nem valósítható meg a társadalmi közgondolkodás megváltoztatása nélkül. A tudománynak, az oktatásnak és az azokkal szövetséges médiának következetesen törekednie kell arra, hogy a polgárok a maguk egyéni életében környezetgondos alapelveket kövessenek. Én 1989 óta beszélek „környezetgondos polgár”-ról. Akkor egy évet töltöttem az adminisztrációban, és sokat kellett gondolkoznom azon, hogy az adminisztráció erejével milyen változásokat lehet a társadalmi közvélekedésben megindítani. Mint lelkes környezetvédő, illetve rejtőzködő ökológus, aki az ember szempontjából közelített a természeti világ egységéhez, kerestem azokat az eszközöket, amivel a természetbarát közgondolkodást elő lehetne segíteni. Ekkor szaladt ki a számon a fogalom egy lakossági fórumon: „környezetgondos polgár”-ra van szükség, akit az oktatási rendszernek, a médiapolitikának, de az egész állami adórendszernek, sőt a politikai pártoknak kell kinevelniük. (Ez utóbbiakban hit-

tem annak idején a legkevésbé.) A környezetgondos polgár nélkül nem megyünk semmire. Ezért talán javasolni lehetne a riói program kiegészítését egy ilyen klauzulával.

A Környezettudományi Bizottságot tehát arra buzdítom, hogy vonjon be munkájába minél nagyobb számban társadalomkutatókat. Mint távozó elnök és mint a Társadalomkutató Központ jövőző elnöke, felajánlom a magam kutatói erejét és lelkesedését, hogy ebben az új szintézist hozó szerveződésben aktívan részt vegyek.

4. Vallás és tudomány

Világsszemlélet-változásra van szükség, mondogatjuk egyre többen az utóbbi években. Van, aki azt mondja, hogy az új világfelfogásnak a tudomány, van, aki azt mondja, hogy a vallás lesz a kialakítója és szervezeti kerete. Amennyire az ezzel foglalkozó irodalmat át tudom tekinteni, úgy érzem – ahogy arra már korábban utaltam is –, hogy itt a vallás és a tudomány intézményes formái közötti szembenállás újbóli jelentkezéséről van szó. A vallás számomra nem az irracionális és a tudomány sem a racionalitás. A tudomány számomra az adott technikai, kulturális szinten működő megismerési technika. Amely állítja, hogy a dolgokat a legteljesebb eddig elért ismeretszinten, a legtokéletesebb módszerekkel és eszközökkel kell vizsgálni. A vallás pedig számomra az ember és ember, ember és világmindenségről kialakított nézetek összessége. Többen (többek között századunk nagy angol történésze, Toynbee) kimondatlanul is így fogják fel a vallást. Ezért mondja azt, hogy vallás nélkül nem lehet élni. A vallás hit abban, hogy ember és ember, ember és természet, biofizikai lényünk és lelki-tudati tényezőink között összefüggés van. És a vallás formái közé – a 20. század történelméről beszélve – sorolja a nacionalizmust és a kommunizmust is. Vagyis minden olyan nézetet, amely hipotetikusan vagy bizonyítottan, rendszerszinten szemléli a világot. És ilyen értelemben a vallás fogalma a filozófia fogalmával egyértékűként jelenik meg.

Nem itt van a helye annak, hogy a magam vagy mások felfogását vallásról, tudományról részletesen taglaljam. De azért valamit hadd jegyezsek meg: a tudomány önmagában – ismétlem – még nem jó. Valamilyen véleménynek a tudományos alátámasztása önmagában még nem jelent mást, minthogy egy véleményt a jelenlegi ismereteink és a jelenlegi technikánk birtokában mondunk ki. És azt sem hiszem el, hogy a kísérleti eszközökkel dolgozó kutatások úgymond tudományosabbak a megismételhetetlen jelenségeket vizsgáló tudományoknál. A világegyetem létrejöttéről, a nagy robbanásról ugyanolyan keveset tudunk, mint az ember kialakulásáról. Sőt, még kevesebbet. Mégsem nevezi senki sem tudománynak a fizikát. Óvatosabban kell tehát bánni a jelenlegi ismereteink és kutatási módszereink értékelésével. Mint ahogy azt sem hallgathatom el: egyetértek azokkal,

akik azt mondják, hogy vallás (vagy világsszemlélet, filozófia) nélkül a tudomány önmagában ugyanúgy káros lehet, mint ahogy hasznos is.

Akárhogy is van, minden olyan intézményt, amelyik a természeti környezet és az ember megismerésével foglalkozik, kíváncsisággal kell kutatnunk. A tudomány és a vallás intézményeit egymáshoz kell közelítenünk, meg kell ismertetni mindegyiket a másik álláspontjával. Nem tudhatjuk, hogy holnap milyen meglepetéseket hoz számunkra például a genetika. Nem tudjuk mi lesz a véleményünk holnapután arról, hogy az emberi döntésekben mennyire játszanak szerepet testünk biofizikai struktúrái, mennyire a történelmi, társadalmi eltanult szokásrendek, és hogy az ún. lelki struktúrát, amely végül is alapvetően befolyásolja döntéseinket, milyen arányban vezethetjük vissza fizikai folyamatokra.

Környezettudományról, Rióról, korunk világsszemlélet-váltásairól gondolkozva hadd mondjak el még valamit. Az Akadémia elnökeként többször idéztem Don Quijotét, a derék lovagot, mint kedvenc irodalmi hőstemet. Aki számomra egy olyan világsszemléletnek a megtestesítője, amely a maga korában nem juthat győzelemre. Don Quijote az én értelmezésem szerint olyan lovag, aki tudomásul veszi, hogy a környező világ más törvényeket követ, és mégis bizonyos elgondolt erkölcsi normák érvényesítéséért előreszegezi dardáját, s megrohamozza a szélmalmost. Ma még mi is ilyen Don Quijoték vagyunk, lehet, hogy az utókor majd a mi harcainkat mulatságos küzdelemnek írja le, de remélem, hogy erkölcsi alapállásunkat ugyanúgy becsülni fogják, mint ahogy én is becsülöm Don Quijotéét. Tudomásul veszem, hogy a világ, a környezet, amelyben élek, más elveket követ, de ezért nem haragszom rá, csak egyszerűen saját rögeszméimet követem.

A riói konferencia előkészítése és döntései

LÁNG ISTVÁN ELŐADÁSA

1962-ben jelent meg Rachel Carson amerikai író *Néma tavasz* című könyve. A szerző ebben a műben igen borúlátó képet rajzolt fel a környezetszennyeződés tragikus következményeiről. Célja a vészharang megkongatása és a lelkiismeret felrázása volt. Innét lehet számítani a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos társadalmi mozgalmak kialakulását.

Az új társadalmi, gazdasági és tudományos problémára – vagyis a környezet nagyméretű pusztulásának veszélyére – az ENSZ is felfigyelt. 1972-ben megszervezte Stockholmban az „ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről” elnevezésű világértékeztetést. Ennek hatására a világ legtöbb országában létrejöttek a kormányzati környezetvédelmi szervezetek, megerősödtek a *társadalmi mozgalmak* és különféle